

Скобель Ю.М.

асистент кафедри театрального мистецтва

Інституту мистецтв

Прикарпатського Національного університету ім. В.Стефаника.

ДО ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНО-СЦЕНІЧНОГО ТАНЦЮ – ЯК ОДНОГО З ЗАСОБІВ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ НАВИЧОК МАЙБУТНІХ ХОРЕОГРАФІВ.

Українська народність виникла і сформувалась на певній території, що дістала власну назву “Україна”, мала регіонально-земельні господарські зв'язки, етнічну мову, значні культурні здобутки, усвідомлення близькості місця проживання, характеру й історії з іншими народностями. Разом з тим слід відзначити, що українська народність з'явилась на вищому щаблі етносоціального розвитку тогочасного суспільства й залишалась продуктом феодальної епохи, коли дроблення великої етнічної спільноти, якою була давньоруська народність, привело до появи нових стійких спільностей людей зі своїми певними особливостями. Це був діалектичний історично зумовлений процес, цілком прогресивний і неминучий для долі етносів східних слов'ян.

Історія української народності, як тема наукового дослідження, містить багато складних проблем: аспектів, що мають тісний зв'язок із суміжними суспільними науками – етнографією, мистецтвознавством, мовознавством, економікою, юриспруденцією тощо.

Етнічне обличчя української народності найяскравіше характеризувала матеріальна і духовна культура. Своїми глибокими коріннями вона сягла в культурну спадщину давньоруської народності, живилась її неоціненними надбаннями, розвивалась і збагачувалась в нових умовах, тісно зближувалась, єдналась і взаємодіяла з культурами інших східнослов'янських народів. Українська культура взаємодіяла також з литовською, польською, угорською, російською, молдавською, татарською культурами. Сплікування українського етносу з усіма сусідніми етносами не залишилось безслідним і сприяло їх культурному взаємозбагаченню.

Значним етнокультурним фактором, що визначив зародження і формування української культури було танцювальне мистецтво, яке виникло і розвивалось на рівні з іншими видами мистецтва – музикою, живописом, літературою. Пройшовши складний шлях зародження, становлення та розвитку український танець постійно видозмінюючись вбирав і відображав в собі всі історичні та суспільно-політичні зміни в житті українського народу.

Український танець – величезний світ найрізноманітніших емоційних барв, сюжетів, настроїв, співзвучних характерові і духовним багатствам нашого народу, в якому найшли своє відображення радість творчої праці, героїзм

боротьби і велич перемог, завзяття, веселість, м'який гумор та інші риси притаманні українському національному характеру.

Проаналізувавши те, як протягом століть удосконалювалась українська народна творчість, ми можемо прослідкувати шляхи її розвитку, краще зрозуміти і оцінити український танець сьогодення, адже різноманітність і неповторність її форм здавна притягувала до своєї невичерпної скарбниці істориків (М.Грушевський, І.Крип'якевич, Б.Грабовецький), вчених–мистецтвознавців (В.Верховинець, А.Гуменюк, К.Василенко), композиторів (М.Лисенко, Д.Січинський), письменників та поетів (М.Гоголь, М.Коцюбинський, І.Франко, Леся Українка, Т.Шевченко, С.Пушик).

Всебічне вивчення українського танцю від його фольклорних витоків до сучасних інтерпретацій творів на основі української традиційної лексики, а також композицій, узагальнюючих хореографічних картин із життя і побуту українського народу можливе тільки за допомогою принципів, методів, прийомів та форм, що найшли своє відображення в предметі “Український народно-сценічний танець”.

На нашу думку вивчення “Українського народно-сценічного танцю” як окремої хореографічної дисципліни доцільно розпочати викладенням матеріалу про історію українського народу, його культуру, звичаї та обряди, побут, національні традиції, регіональні особливості тощо, використовуючи при можливості репродукції картин, кінофільмів, а також демонструючи уривки з музичних творів, опер та балетів, концертних номерів провідних танцювальних колективів України (Національний заслужений академічний ансамбль танцю України ім. П.Вірського, Національний український народний хор ім. Г.Верьовки), що в майбутньому дозволить педагогам-хореографам відчувати національний колорит елементів українського танцю, надихне на відтворення специфіки виконання та розкриття його характеру, що і є основним завданням теоретичного курсу даного предмету.

Джерела українського хореографічного мистецтва сягають у глибину віків. Століттями український народ творив і примножував танцювальне мистецтво України.

З стародавніх часів танець відображав життя, діяльність та почуття людини. Дослідники первісної української культури (М.Грушевський, І.Крип'якевич) неодноразово підкреслювали, що танок був невід'ємною частиною життя і побуту нашого народу, змальовуючи всі процеси життєдіяльності людини.

На ранніх етапах свого розвитку український танець був тісно пов'язаний з піснями. У різноманітних формах пісня і танець зливались в єдине ціле. Відомий фольклорист і хореограф В.Верховинець[1] наголошував на тому, що: “Пісня і танок це рідні брат і сестра. Як у пісні виявляються жарти, радощі й страждання народні, так і в танці та іграх народ проявляє свої почуття. На селі, приміром, у піснях минає увесь рік. Народ співає веснянки, колядки, щедрівки, петрівчані та інші побутові та історичні пісні, співає на весіллі, під час святкування Купали тощо. У танцях теж є своя весна, літо, осінь, зима, є весняний подих вітру, тепле лагідне літо, багата щедра осінь і холодна зимова

задумливість. Наш народ, який одвічно злився з чистою незайманою природою, передає в піснях, танцях та іграх усю її незрівнянну красу.” Особливо цей зв'язок (за дослідженням А.Гуменюка)[2] відчувається на прикладі хороводів, які прийшли до нас ще з давньо-слов'янських часів, в яких розвинулись музично-хореографічні елементи, що згодом увійшли в танцювальну лексику і є першоджерелом усього танцювального мистецтва України.

Переважна більшість хороводів супроводжувалась співом, чи це збирання урожаю, чи обряд весілля, чи оспівування природних явищ, або краси природи. Всі ці процеси були закладені в текстах пісень і відображались в хореографічних малюнках того чи іншого танцю.

Як свідчить К.Василенко[3] усі хороводи, які побутують на Україні, можна поділити на три групи. До першої відносяться хороводи в яких відображаються трудові процеси (“А ми просо сіяли”, “Шевчик”, “Боднар”), до другої групи можна віднести хороводи де відбито родинно-побутові відносини народу (“Перепілка”, “Ой гілля, гілочки”), і до останньої третьої групи входять хороводи в яких оспівується краса і неповторність рідної природи (“А вже весна”, “Марена”).

Вивчення хороводів як простішої форми українського народно-сценічного танцю займає особливе місце в підготовці майбутніх педагогів-хореографів, адже саме з них починається ознайомлення з танцювальним мистецтвом України, розпізнається український танець поміж іншими танцями світу.

Але український народно-сценічний танець не зводиться тільки до вивчення хороводів, поряд з ними існують і інші його жанри, які займають чільне місце у великій спадщині українського танцювального мистецтва. До таких жанрів відносяться побутові та сюжетні танці.

Побутові танці як жанр беруть свій початок в період формування української народності, вони становлять основу української народної хореографії. В них відображаються основні риси характеру українського народу: волелюбність, героїзм, сміливість тощо. Саме в побутових танцях сформувались основні елементи танцювальних рухів, що характеризують національну своєрідність та неповторність української хореографії. Як стверджує А.Гуменюк[2] до жанру побутових танців належать: метелиці, гопаци, козачки, гуцулки, коломийки і їх можна розподілити за стилістичними особливостями хореографії та музики на три групи. До першої відносяться: метелиці, гопаци, козачки, які переважають здебільшого в центральних областях України, до другої танці, що побутують в західних регіонах (коломийки, гуцулки, верховини) і до третьої відносяться: польки, кадрилі, що переважно зустрічаються на східній Україні. За допомогою цих танців майбутнім хореографам вдасться пізнати характер українського народу, порівняти за стилістичними особливостями танці різних регіонів та етнічних груп України, ознайомитись і передати манеру виконання народних танців.

До третього жанру танцювального мистецтва України, як свідчить А.Гуменюк[2] відносяться сюжетні танці. На його думку цей жанр, порівняно з хороводами та побутовими танцями, з'явився в художньому житті України

значно пізніше. В ньому засобами народної хореографії відображаються конкретні явища природи, різноманітні ситуації та події з історично-побутового життя народу, а також яскраво виражені звички та риси характеру і поведінки взяті з життя тварин та птахів. В загальній композиції танців, що відносяться до цього жанру, а саме у послідовності танцювальних фігур абсолютно точно прослідковується логічний і чіткий розвиток сюжетної лінії.

У своїй книзі “Основи народно-сценічного танцю” видатний український педагог-хореограф Є.Зайцев[4] розподіляє всі сюжетні танці, за їхньою тематикою на п’ять основних груп. До першої він відносить танці на тему праці (“Шевчик”, “Коваль”, “Косар”), до другої групи увійшли танці, в яких переважає народно-патріотична героїка (“Опришки”, “Аркан”), наступна – особливо яскрава група сюжетних танців, основною темою яких є побут українського народу (“Катерина”, “Коханочка” та інші), а також слід відзначити ще одну групу, до якої увійшли танці, які відображають окремі явища природи, та показують виробничі знаряддя людини в дії (“Гонивітер”, “Зіронька”, “Віз”), і до останньої відносяться танці, що показують нам звичаї птахів і тварин (“Гусак”, “Козлик”, “Бичок”).

Також слід відзначити особливості українського народного вбрання. А зокрема в сюжетних танцях використовуються костюми, що відповідають характеру та тематиці того чи іншого хореографічного твору, в танець вводяться різноманітні атрибути такі як: топірець, сопілка, спис, шабля та інші, які допомагають краще розкрити задум самого танцю. Все це не тільки підкреслює колорит, а й значною мірою допомагає майбутньому педагогу усвідомити зміст танцю та глибше виявити його найсуттєвіші сторони, що в майбутньому стане чи не основним чинником його педагогічної діяльності.

Якщо прослідкувати за історичним розвитком танцювального мистецтва України, то зародження українського танцю, як сценічної форми, ми можемо віднести до періоду створення на Україні перших театрів. Перші українські професійні артисти саме в народі черпали барви танцювального мистецтва. У сільських вечорницях та гуляннях вони переймали характерні рухи та манеру виконання, на основі яких створювали нові танцювальні образи переносячи їх на сцену. Саме танець в українському класичному театрі посідав одне з провідних місць, поставши перед глядачами у своєму чистому фольклорному вигляді. А згодом збагачений виразними засобами хореографії (позами, мімікою, жестами) та доповнений віртуозними рухами проходив своєрідну сценічну обробку, що і являється основною складовою українського народно-сценічного танцю.

Як стверджує Г.Боримська[4] у знаменитих театральних трупах того часу під керівництвом М.Кропивницького, М.Старицького, М.Садовського танцюють не самі актори, а й спеціальні танцюристи – знавці народної хореографії. Тобто, це ті люди які безпосередньо відтворюючи елементи українського танцю, самі навчали інших розуміти природу руху, тонко відчувати музику, створювати хореографічні образи, та втілювати все це в постановках нових танців, що свідчить про їх пряме відношення до педагогів-хореографів України.

Успішно і плідно трудився у першому стаціонарному театрі М.Садовського в Києві відомий український хореограф і фольклорист Василь Верховинець, який бережливо відносячись до танцювального мистецтва, збирав фольклорний матеріал, записував та переносив на сцену оригінальні та самобутні зразки народної хореографії. Саме він заклав основні принципи вивчення, аналізу, систематизації та обробки безцінного танцювального мистецтва, які виклав у своїй книзі “Теорія українського народного танцю”. На основі цієї праці відомі сучасні майстри танцю П.Вірський, В.Вронський, Г.Березова будували свій професійний шлях, і саме цей посібник являється безцінним джерелом знань для майбутніх педагогів-хореографів. Слід відзначити, що саме народний танець В.Верховинця в поєднанні з класичним є невід’ємною частиною великої спадщини українського балету.

Справжнього розквіту зазнала українська балетна сцена із створенням у 1925 році у Харкові, а через рік у Києві та Одесі українських театрів опери та балету. Український танець не лише наповнив суворі форми класичного танцю своєю оригінальністю і неповторністю, але й вдихнув у них трепетливий життєвий струмінь та сприяв народженню якісно нової хореографічної лексики, що стане ґрунтом для розвитку національного балетного мистецтва. Яскравим прикладом є перший український балет “Пан Каньовський” М.Вериківського, постановку якого у 1931 році здійснив у Харкові В.Литвиненко.

Новий зліт українського танцю пов’язаний з постановкою балету “Лілея” К.Данькевича, створеного Г.Березовою у 1940 році, який пізніше в хореографічній інтерпретації В.Вронського став основою для першого українського фільму-балету. Поряд з цими балетами з’являються нові безцінні зразки танцювального мистецтва України, серед яких слід відзначити “Лісову пісню” М.Скорульського (постановник С.Сергєєв, 1946), створену за мотивами драми-феєрії Лесі Українки, балет “Маруся Богуславка” А.Свєчникова (балетмейстер С.Сергєєв, 1951), які можна віднести до безцінної скарбниці національної культури українського народу.

Яскравим прикладом для майбутніх педагогів-хореографів може служити великий і оригінальний хореографічний матеріал, створений яскравими талантами видатних українських митців танцю В.Вронського, М.Трегубова, Г.Березової, що втілюючи кращі партитури композиторів України, створювали натхненні і поетичні танцювальні образи. Сміливі пошуки в сфері розширення ідейно-художнього змісту, освоєння нових тем, сюжетів і виражальних засобів, збагачення плідних традицій національного мистецтва характеризують сучасний балет України, класикою якого сміливо можна назвати такі хореографічні полотна, як “Хустка Довбуша”, “Сойчине крило” А.Кос-Анатольського (постановка М.Трегубова), “Тіні забутих предків” В.Кирейка (постановка Н.Скорульської) та інші.

Всі ці форми і прояви танцювального мистецтва України являються тим безцінним матеріалом на якому базуються основні засади українського народно-сценічного танцю, які направлені на підготовку майбутніх хореографів.

Вивчивши та осмисливши весь складний та довготривалий процес історичного розвитку української хореографії, майбутній спеціаліст повинен розуміти, що без спеціальної підготовки та розвитку його психофізичних даних, неможливо стати справжнім майстром своєї справи. І саме на практичних заняттях з українського народно-сценічного танцю, що входить до програми хореографічних відділень мистецьких вузів, майбутні хореографи набувають необхідних знань та навичок для своєї подальшої роботи.

Слід зазначити, що цей предмет тісно пов'язаний з класичним та народно-сценічним танцем і дотримується головних принципів, завдань та форм цих хореографічних дисциплін.

Одним з яскравих прикладів методики виконання вправ тренажу, та побудови уроку Українського народно-сценічного танцю – є, мабуть перший в світі посібник, під назвою "Основи характерного танцю", виданий в 1939 році видатними педагогами-хореографами Ленінградського Державного хореографічного училища : А.В.Лопуховим, А.В.Ширяєвим, та А.І.Бочаровим.[6] , в якому вони вперше виділили народно-сценічний танець як окремий предмет, з поміж інших хореографічних дисциплін, і беручи за основу елементи класичного тренажу, спробували створити та упорядкувати якісно новий комплекс вправ, що є найбільш прийнятним для вивчення народного танцю.

Вивчаючи екзерсис біля станка студенти знайомляться не тільки з основними вправами для розігріву та розвитку м'язів, техніки виконання танцювальних рухів, але й з основними елементами танців різних регіонів та етнічних груп України. Саме під час роботи біля станка майбутні спеціалісти не тільки вчаться розрізняти головні стилістичні особливості танців: Західної України, Полісся, Поділля, Центральної України та інших територіальних областей, а також знайомляться з манерою виконання, що є необхідним для подальшого вивчення українського народно-сценічного танцю.

Робота посередині залу включає в себе вивчення основних рухів, технічних елементів, комбінацій та етюдів на основі найбільш розповсюджених танців українського народу, до яких відносяться: "Гуцулка", "Гопак", "Козачок", "Аркан", "Повзунець", та інші. Саме це, як стверджує Є.Зайцев[4], це дозволить майбутнім хореографам відчувати національний колорит, самобутність та виразність танцю того чи іншого регіону. У ході вивчення предмету вони самостійно створюють танцювальні комбінації, проводять уроки з однокурсниками та студентами інших курсів, оволодіваючи методикою і технікою виконання та викладання українського танцю. На індивідуальних заняттях студенти відпрацьовуючи танцювальну техніку, краще засвоюють теорію та методіку українського народно-сценічного танцю.

Неабияке значення має самостійна робота студентів, а саме опрацювання додаткового матеріалу, що поглиблює основну тему занять.

Не слід забувати, що для подальшого розвитку української хореографії, важливе місце займає робота студентів по збору та фіксації кращих зразків танцювального фольклору, що прививає в них любов та бережливе ставлення

до збереження національного колориту і народних традицій, які найшли своє відображення в українському танцювальному мистецтві.

Необхідно зазначити, що танцювальне мистецтво України тісно пов'язане з іншими національностями та етнічними групами, що проживають на її території, кожна з яких має свою неповторну культуру, яскраві зразки народного мистецтва, одним з яких є танець.

Політика міжетнічної толерантності є одним із основних здобутків молодій Українській державі. Йдеться про розуміння того, що чим більше можливостей для відстоювання своїх національно-культурних інтересів отримають всі національності та етнічні групи України, тим потужнішою буде Україна як держава, тим вищою буде її міжнародний авторитет.

Підсумовуючи все вище викладене ми можемо сміливо вважати український народно-сценічний танець одним із важливих пріоритетних напрямків духовного відродження та гуманізації українського суспільства. Продовжуючи традиції знаменитих основоположників українського танцювального мистецтва В.Верховинця, А.Гуменюка, П.Вірського, К.Василенка, Є.Зайцева та інших, опираючись на їх науково-педагогічний досвід, майбутні спеціалісти повинні не тільки відтворювати найкращі зразки танцювального мистецтва, але й створювати свої, яскраво нові постановки, які б відображали та розкривали основні духовні цінності українського народу на даному історичному етапі.

Для підготовки якісних кадрів професорсько-викладацькому складу вищих та середньо-спеціальних навчальних закладів потрібно приділяти більше уваги поширенню хореографічної освіти і мистецтва України, професійному і моральному становленню творчої молоді. А майбутнім педагогам-хореографам більше працювати над формуванням фондів українського танцю, шляхом експедицій досліджувати і нести в життя кращі фольклорні зразки народного танцю, відстоювати їх моральні цінності, формуючи у людей гуманістичний світогляд.

1. Верховинець В. Теорія українського народного танцю. – К.: Мистецтво, 1990.-С.150
2. Гуменюк А. Українські народні танці. – К.: Наукова думка, 1969.-С.661
3. Василенко К. Українські народні танці. – К.: Музична Україна, 1985.-С.80
4. Зайцев Є. Народно-сценічний танець. – К.: Мистецтво, 1974.-С.286
5. Румер М. Система ритмического воспитания в СССР. – М., 1929.-С.12
6. Лопухов А., Ширяев А., Бочаров. – Основы характерного танца. – Л.: М.: Искусство, 1939.-С.33-35.

Yuriy Skobel

The Ukrainian folk dance performance as a means of forming choreographic skill of a future choreography teacher

The author generalizes the achievements of prominent masters of choreographic art of Ukraine and analyses their major trends, taking into

consideration theoretical and practical works by V.Verhovynets, K.Vasylenko, A.Gumenyuk and others.

Key words: folk dance, choreography, choreography teach

